

ВОДИЧ НИЗ ЛЕГИСЛАТИВАТА ЗА РОДИТЕЛИ

ВОВЕД

Овој водич е наменет за родителите и старателите на деца со попреченост. Тој има за цел да им помогне на родителите да ги дознаат и остварат правата кои ги имаат нивните деца и да им овозможи поедноставно барање на тие права.

За секое натамошно дообјаснување и помош, може да се обратите до Ресурсен Центар на Родители на деца со посебни потреби (ул. Васко Карангелески, бр 33, населба Аеродром, Скопје), преку тел. број +38978 449 852 или преку е-маил: resursen.centar@yahoo.com додека сите информации се достапни на веб-страницата: www.resursencentar.mk

Анексите на кои упатува текстот, а кои се однесуваат на конкретни закони, подзаконски акти или обрасци, можат да се симнат од интернет-страницата на Ресурсниот центар, или да се добијат во печатена форма од Центарот (за делот кој претставува конкретен интерес).

Од Конвенцијата за правата на детето:

...Во сите активности кои се однесуваат на децата, од примарно значење се интересите на детето, без оглед на тоа дали ги спроведуваат јавните или приватните институции за социјална заштита, судовите, административните органи или законодавните тела.

... детето со ментални или физички пречки во развојот треба да ужива целосен и достоин живот, во услови со кои се обезбедува неговото достоинство, се поттикнува самостојноста и се олеснува активното учество во заедницата.

Детето со попреченост има право на посебна нега и помош за која е поднесено барање зависно од расположивите средства и која одговара на состојбата на детето и на условите на родителите или на другите лица кои се грижат за детето.

Помошта се дава бесплатно секогаш кога е тоа можно, имајќи ги во

вид финансиските средатва на родителите или на другите лица кои се грижат за детето, и е така замислена детето со попреченост да има ефикасен пристап и да добива образование, обука, услуги на здравствена заштита и рехабилитација, подготвување на што поцелосна општествена интеграција и личен развој на детето, вклучувајќи го културниот и духовниот развој.

Според Конвенцијата за правата на лицата со попреченост “луѓе (тоа значи и деца, НМ) со попреченост се оние кои имаат долготрајни физички, ментални, интелектуални или сетилни оштетувања, кои во интеракција со различни бариери можат да го попречат нивното целосно и ефективно учество во општеството, на еднакви основи со другите”.

Попреченоста не ги прави помалку луѓе, туку едноставно го отежнува остварувањето на секојдневните активности и еднаквото остварување на правата и слободите. На пример, ако некое дете има церебрална парализа, тоа не значи дека е дете од втор ред, туку дека треба да се создадат услови кои ќе му овозможат да се движи, да оди на училиште, да посетува кино и театар, да оди во библиотека, слаткарница и на сите други места како и другите деца.

Според нашите закони дете со попреченост е дете со: тешки, потешки или најтешки нарушувања во физичкиот развој, умерени, тешки или длабоки ментални нарушувања, најтешки облици на хронични заболувања, најтежок степен на оштетување на видот, слухот или говорот и повеќе видови на пречки (комбинирани) во развојот. Сите наведени нарушувања создаваат "значителна" и "долгорочни" пречки за детето да обавува дел од секојдневните дневни активности самостојно, без соодветни помагала, односно, без создавање на посебни услови.

Во Република Македонија видот и степенот на пречките во физичкиот или психичкиот развој се уредува со Правилникот за оцена на специфичните потреби на лицата со пречки во физичкиот или психичкиот развој.¹

Ако си родител на дете со попреченост имаш право на поддршка од

¹ АНЕКС 1 – Прирачник за оцена на специфичните потреби на лицата со пречки во психичкиот или физичкиот развој

заедницата каде што живееш. Твоето дете има право да биде вклучено во заедницата и се што се прави треба да го обезбеди ова во најголема можна мера. Тоа значи дека имаш право да бараш информации, да бараш и да добиеш помош.

Твоето дете не смее да биде: малтретирано, понижувано и злоставувано и не смее да биде дискриминирано. Сите државни органи мораат да водат сметка да не се случи вакво нешто.

За да ја добиеш потребната поддршка, бенефициите кои му припаѓаат на твоето дете и подобро да ги задоволиш неговите потреби и интереси, потребно е да се утврди видот и степенот на попреченост на физичкиот или психичкиот развој и оценката на специфичните потреби на детето.

За да може ова да биде направено детето треба да биде регистрирано. Пријавувањето го врши здравствена установа (породилиште, развојно советувајќиште, детски диспансер и други установи од примарната здравствена заштита), установа од социјална заштита, установа од детска заштита, установа од образованието, родителот, старателот и др.

Центарот за социјална работа во местото на живеење² ги запишува децата со специфични потреби. За да го направи тоа потребно е да добие наод и мислење од стручен орган. Кога ќе го добие наодот донесува решение за видот и степенот на специфичните потреби и го запишува детето.

Стручниот орган кој го изготвува наодот се наоѓа во посебни установи.³ Во утврдувањето на наодот и мислењето и определувањето на специфичните потреби на детето треба да учествува и родителот односно старателот. Твоето мислење, твоите сознанија, информациите кои ќе ги дадеш, се од исклучителна важност во утврдувањето на попреченоста на твоето дете.

Може да побараш повторно дијагностицирање и преоценка на специфичните потреби, кога мислиш дека не се добро утврдени или кога дошло до промена во условите на живеење.

² АНЕЕКС 2 – Список на центри за социјална работа по населени места

³ АНЕКС 3 – Список на установи кои даваат стручно мислење од Правилникот за оцена на специфичните потреби на лицата со пречки во физичкиот или психичкиот развој

За целата постапка (добивање на наод и мислење за оцена на видот и степенот на специфичните потреби) родителите не плаќаат. Овие пари доаѓаат или од центарот за социјална работа или од фондот за здравство.

Во решението на центарот за социјална работа ќе биде определено нивото на специфична попреченост на детето со објаснување и прецизирање. Евиденцијата се води во книга за евиденција на лицата со специфични потреби/попреченост. Во книгата за евиденција не смее ништо да се брише. Прецртаните зборови мораат да останат читливи. Евентуалните измени се заверуваат со потпис на овластеното лице.

Податоците од книгата за евиденција, како и податоците од поединечни стручни наоди за видот и степенот на попреченоста, можат да бидат достапни само на заинтересираните стручни установи и стручни лица кои преземат соодветни мерки за успешно вклучување во општествениот живот и работа на лицата со попреченост.

Зошто е важно детето да биде запишано од страна на центарот за социјална работа?

- за да се определи степенот и видот на специфичните потреби кои ги има, односно, специфичните пречки со кои се соочува во остварувањето на секојдневните активности
- за да се добијат соодветни бенефиции (социјални, работни, пензиски, образовни)
- за да се регулира помошта која може/треба да ја даде заедницата
- за да се даде што е можно подобра шанса на детето за вклопување во секојдневниот живот

Правата кои ги има детето со попреченост се дадени и гарантирани во повеќе закони и легални акти кои ги донесува државата.⁴

Повеќе различни институции се вклучени во остварувањето и заштитата на овие права.⁵

Секој родител треба да ги бара овие права за своето дете.

⁴ АНЕКС 4 – Список на закони во кои има одредби значајни за остварување на правата и заштитата на децата со попреченост

⁵ АНЕКС 5 – Список на најважни институции кои можат / треба да помогнат во остварување на правата на децата со попреченост

1. ЗДРАВСТВО

Твоето дете има право на здравствена заштита како и секое друго дете во Република Македонија и посебна здравствена заштита како дете со попреченост.

Со Законот за евиденции во областа на здравството, здравствените установи во зависност од дејноста која ја вршат се задолжени да водат и индивидуални евиденции за децата со попреченост, а Републичкиот завод за здравствена заштита води здравствен регистер за деца со попреченост.

Детето може да се лекува во странство тогаш кога има заболување кое не може да се лекува во Македонија, а во друга држава постои можност за успешно лекување. Барањето за вакво лекување се поднесува до Фондот за здравствено осигурување (во подрачната единица каде што се остварува осигурувањето). За лекување во странство на твоето дете кое е одобрено од Фондот не плаќаш никакво учество.

1.1 Здравствено осигурување

Осигуреник се станува по различни основи со поднесување барање и спроведување на процедура во Фондот за здравствено осигурување.

Членовите на семејството (сопругници, деца родени во брак или надвор од брак, посвоени деца и деца земени на издржување) на осигурениот член се исто така здравствено осигурани.

Доколку некој не е осигуран по друг основ може да го оствари правото на здравствена заштита доколку: прима постојана парична помош, е сместен во згрижувачко семејство, сместен во установа за социјална заштита (за институционална и вонинституционална заштита), прима паричен надоместок за помош и нега од друго лице, опфатен со организирано живеење со поддршка.

Осигурениците и членовите на нивните семејства имаат право на надоместок на патните и дневните трошоци, ако се упатени да користат здравствени услуги надвор од Републиката, а под услови и во висина утврдени со општ акт на Министерството за здравство. По исклучок од став 1 на овој член, осигурениците и членовите на нивните семејства имаат право на надоместок на патните трошоци ако се упатени да користат здравствени услуги во врска со дијализа и вежби за рехабилитација на

видот, слухот и говорот надвор од местото на живеење, а кои се спроведуваат амбулантски.⁶

1.2 Права на пациентите

Имаш право да бидеш информиран на начин кој го разбираш за здравствената состојба на своето дете, за оценките на некоја интервенција, за можните компликации, за предности и ризици, можни алтернативи и замени.

Имаш право да прашаш и да добиеш информации за целата постапка која ќе се спроведува и за сите права од здравствената заштита и здравственото осигурување со начините за остварување на тие права.

Ако не разбираш имаш право да прашаш и да добиеш одговор.

Имаш право да прифатиш или да одбиеш одредена интервенција или терапија (освен кога е загрозен животот или здравјето на твоето дете или на други луѓе околу него). Прифаќаш или одбиваш одредена интервенција со потпишување на изјава.

Прифаќањето или одбивањето на некоја интервенција треба да се направи врз основа на што е можно повеќе информации и со јасна претстава за добрите и лошите страни на било кое решение.

Секогаш имаш право да побараш и второ стручно мислење.

Имаш право да бараш твоето дете кога е на болничко лекување да биде оддвоено од полнолетните пациенти.

Имаш право на поплака до директорот на установата, до министерството за здравство и право да поведеш постапка пред суд доколку мислиш дека се загрозени правата на твоето дете за најдобра здравствена заштита и третман.

1.3 Плаќање за користење на здравствени услуги

Не даваш свои средства за лекарски преглед кај избран лекар или кога се вика

⁶ АНЕКС 6 - Барање за надомест (рефундација на средства) за патни трошоци

итна медицинска помош.

Кога твоето дете треба да добие некоја здравствена услуга (во рамките на услугите од задолжителното здравствено осигурување), не плаќаш партиципација (учество) за таа услуга.⁷

Платените средства за лекови кои се наоѓаат на Листата на лекови се бараат од Фондот за здравствено осигурување.⁸

⁷ АНЕКС 7 – Барање за ослободување од партиципација

⁸ АНЕКС 8 – Барање за надомест (рефундација на средства за лекови)

1.4 Ментално здравје

Твоето дете има право на ист третман во грижата, лекувањето и рехабилитацијата, како и лицата болни од други болести.

Имаш право да добиеш од здравствената установа правни совети и правна помош за остварување и заштитата на правата.

1.5 Ортопедски помагала

Твоето дете има право на ортопедски помагала. Ортопедските и други помагала можат да бидат добиени преку Фондот за здравствено осигурување според однапред утврдени индикации.⁹

Протези, ортопедски и други помагала може да се добијат со потврда за потреба од ортопедското помагало, што ја издава лекар специјалист од соодветната специјалност која е дадена во посебен шифрарник изработен од Фондот за здравствено осигурување.

Другите помагала и санитарни справи се добиваат со потврда издадена од избраниот лекар на предлог од лекар специјалист од соодветната специјалност.

Потврдите за ортопедското помагало ги заверува подрачната служба на Фондот според местото на осигурување на осигуреното лице. За ортопедските и другите помагала односно за миоелектронска протеза, инвалидска количка на електромоторен погон и изработување на ново заботехничко или забнопротетичко средство, потврдата за потребата од ортопедско помагало се заверува по предходно прибавено мислење од Првостепената лекарска комисија на Фондот.

Можеш да избереш во која ортопедска куќа (која произведува или набавува ортопедски помагала) што има договор со Фондот, ќе го подигнеш ортопедското помагало.¹⁰ Рефундација на средствата дадени за ортопедско помагало се бара од Фондот за здравствено осигурување.¹¹

⁹ АНЕКС 9 – Правилник за индикации за остварување на право на ортопедски и други помагала

¹⁰ АНЕКС 10 – Ортопедски куќи од кои може да се набави ортопедско помагало

¹¹ АНЕКС 11- Барање за рефундација на средства за ортопедски и други помагала

Ортопедските помагала се менуваат на одредено време. Замената е исто така бесплатна.

Доколку бараш нестандартно ортопедско помагало тогаш самиот ја плаќаш целокупната вредност на помагалото.

2. ОБРАЗОВАНИЕ

2.1 Право на образование

Твоето дете има право да се образува. Детето може да посетува настава во редовно училиште и има право и на индивидуална помош за стекнување на основното образование и воспитание (тогаш кога може да ја следи наставата без поголеми пречки). Кога детето посетува настава во редовно училиште може да се ангажира и дефектолог. Детето следи настава во редовно основно училиште секогаш освен кога посебните образовни потреби на детето се такви што тоа треба да следи настава во посебно основно училиште.

Во редовните училишта може да посетува настава во паралелка со сите други ученици или во посебни паралелки формирани во училиштето.

Начинот и условите за запишувањето на учениците со посебни образовни потреби во основните училишта го утврдува министерот, по предлог на Бирото за развој на образованието.

Во предучилишното образование, во посебните основни училишта и посебните паралелки при редовните училишта, постојат подготвителни одделенија за деца со: оштетен вид; оштетен слух; пречки во психичкиот развој; телесна попреченост; хронично болни; аутизам.

Посебното образование се изведува во посебни основни училишта и посебни¹² паралелки при редовните училишта во кои се едуцираат ученици со: оштетен вид; оштетен слух; пречки во психичкиот развој; аутизам; нарушено социјално однесување.

¹² АНЕКС 12 – Список на училишта за основно образование во кои има посебни паралелки

Твоето дете може да посетува средно образование било во јавно училиште (зависно од степенот и видот на пречките) и посебно средно стручно образование.

¹³

2.2 Проверка на знаења

Знаењето на дете со пречки во развојотво основно и средно образование се проверува со прилагодена интерна, односно екстерна проверка на постигањата на успехот, за да може полесно да ги искаже своите знаења и способности.

Полагањето на матура на твоето дете со пречки во развојотсе прави со поднесување посебна пријава и тоа има право на посебни услови за полагање на испитите. Детето со пречки во развојотможе да полага дел од испитите во јуни, а другиот дел во август. Полагањето на матурата за децата со пречки во развојотможе да биде подолго (најмногу за половина од вермето кое го имаат другите деца). При полагањето на матурата може да се обезбеди помошник доколку е потребно. Детето со пречки во развојотможе да користи компјутер.

Министерството за образование објавува конкурси за стипендии за ученици со пречки во развојот од јавните и приватните средни училишта во Република Македонија.

2.3. Ученички дом

Твоето дете со пречки во развојот може да биде сместено во четири ученички домови.¹⁴ Може да се искористи посебна стипендија од 2000 денари месечно за девет месеци во годината.

2.3 Бенефиции

Ученикот со посебни образовни потреби и лицето за негова придружба имаат право на бесплатен превоз без оглед на оддалеченоста на нивното место на живеење до државното средно училиште во кое ученикот е запишан и ја посетува

¹³ АНЕКС 13 – Список на посебни училишта за основно образование

¹⁴ АНЕКС 14 – Список на ученички домови во кои можат да бидат сместени децата со попреченост

наставата.

3. СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Детето со попреченост и неговото семејство имаат право на посебна социјална заштита и поддршка. Заштитата и поддршката можат да бидат во вид на парични бенефиции, посебен начин на работа на институциите и посебни правила кои треба да ја олеснат секојдневната активност на детето и грижата на семејството задетето со попреченост.

3.1 Парични бенефиции

Детето со попреченост има право на различни парични бенефиции (лично или преку семејството во кое живее).

3.1.1. Посебен додаток како паричен надоместок за дете со попреченост добива секое дете независно од материјалната состојба на семејството, бројот на децата во семејството, како и независно дали детето се школува.

Право на посебен додаток остварува родителот или старателот на детето доколку и родителот (старателот) и детето се со постојано место на живеење во Републиката и ако детето е државјанин на Републиката.

Посебниот додаток може да се прима заедно со детски додаток доколку се исполнети условите за остварување на правото на детски додаток предвидени во Законот за заштита на децата.

Висината на посебниот додаток изнесува 27% од просечната плата исплатена по вработен во Републиката во првата половина од претходната година.

Посебниот додаток се остварува преку Министерство за труд и социјална политика (Сектор за заштита на децата, одд. за обезбедување на правата на децата).¹⁵

¹⁵ АНЕКС 15 – Листа на места за аплицирање за добивање посебен додаток и список на потребни документи

3.1.2 Детето има право на постојана парична помош (како соуживател со примателот на постојана парична помош) и на еднократна парична помош и помош во натура.

Износот на еднократната парична помош или помош во натура може да изнесува до 15.000 денари за потребите на детето со посебни потреби кое би можело да оствари право на сместување во установа за социјална заштита.

Постојаната и еднократната парична помош се остварува по поднесено барање до Центарот за социјална работа.

3.1.3 Парична помош може да прима самохран родител кој има дете со посебни потреби

Правото на парична помош го остварува самохран родител кој се грижел за детето до неговата 26 годишна возраст, во континуитет од наредните 15 години, без истото да биде сместено во установа за социјална заштита, кој е невработен и не користи право на пензија, по пополнување на 62 години на живот за жена, односно 64 години на живот за маж.

Висината на паричната помош од ставот 1 на овој член изнесува 8.000 денари, усогласена со порастот на трошоците на живот за претходната година објавени од Државниот завод за статистика во јануари за тековната година.

Правото на парична помош на самохран родител се остварува со поднесување на барање и потребната документација до месно надлежниот центар за социјална работа.

Хуманитарни здруженија, здруженија, верски заедници и нивни здруженија, религиозни групи и други непрофитни организации, можат да даваат одредени услуги на лица кои се наоѓаат во социјален ризик и на кои им е потребна помош, доколку имаат претходна согласност.

3.2 Сместување во дневни центри

Можеш да го сместиш детето во дневен центар за деца со пречки во

развојот.¹⁶

Децата во центарот престојуваат по неколку часа дневно. За време на престојот со нив работат волонтери од центарот за социјални работи, а во целиот процес на едукација и анимација може да се вклучат и самите родители.

Постапката за упатување на дете во Дневен центар се иницира во центарот за социјална работа.

3.3 Сместување во установа за социјална заштита

Детето кое нема соодветни услови за живеење во своето семејство или од други причини му е потребно сместување во установа за социјална заштита,¹⁷ може да биде сместено во установа за социјална заштита (установа за сместување на деца и младинци со умерени и тешки пречки во менталниот развој). Барањето се поднесува до општинскиот центар за социјална работа.

Установата за сместување на деца и младинци со умерени и тешки пречки во менталниот развој, обезбедува опсервација, рехабилитационо-корекционен третман, воспитание, образование и оспособување за работно-производна активност, сместување, згрижување и здравствена заштита. Установата издава сертификат за оспособеноста на лицата за работно-производна активност и работна терапија.

Установата за сместување на деца и младинци со пречки во телесниот развој обезбедува згрижување (домување, исхрана, нега и грижа) до оспособување за самостоен живот и работа. Установата е должна на децата и младинците да им обезбеди основно и средно образование, да организира стручна помош за успешно совладување на воспитно-образовните програми, да организира различни облици на работа и живот и да се грижи за нивното здравје.

Сместувањето во установа за социјална заштита и сместување во згрижувачко семејство се наплатуваат.

Доколку корисникот сместувањето нема доволно приходи, тогаш разликата до потребниот износ или целиот износ ќе се наплати од роднините кои според

¹⁶ АНЕКС 16 – Список на дневни центри во кои може да биде сместено детето

¹⁷ АНЕКС 17 – Список на установи за социјална заштита во кои може да биде сместено детето

закон се должни да го издржуваат лицето, но само доколку вкупните приходи по член на семејството се над нивото на средствата утврдени со подзаконски акти на министерството за труд и социјална политика.

Доколку корисникот на услугата или роднините кои според закон се должни да го издржуваат сместеното лице, не располагаат со неопходните финансиски средства, сместувањето ќе биде покриено од средствата за финансирање на социјалната заштита само во услови кога сместувањето на лицето е извршено со решение на центарот за социјална работа.

Малолетно лице, корисник на услуга за сместување во установа за социјална заштита или во згрижувачко семејство кое има лични месечни приходи, може во целост или делумно да се ослободи од плаќање на услугата за сместување, доколку надлежниот центар за социјална работа одлучи дека средствата се потребни за понатамошно школување, воспитание, лекување или оспособување за самостоен живот на детето.

Обемот на услугата која се плаќа од страна на корисникот и роднините кои според закон се должни да го издржуваат сместеното лице, согласно со овој правилник, ја сочинуваат личните трошоците на корисникот за: исхрана, облека, хигиена и други лични издатоци на корисникот, во зависност од возраста, здравствената состојба, воспитно-образовниот процес и сл.

3.4 Сместување во мал групен дом¹⁸

Право на живеење во мал групен дом има дете без родители или без родителска грижа, со воспитно-социјални проблеми, со пречки во менталниот или телесниот развој, лице со ментална или телесна попреченост, кое нема соодветни услови за живеење во своето семејство, кое нема семејство или од други причини му е потребно сместувањето во мал групен дом.

Во мал групен дом од став 1 на овој член се обезбедува задоволување на основните животни потреби како што се домување, исхрана, одржување на лична хигиена, обезбедување на облека, нега и грижа за здравјето, рехабилитација и организирање на слободното време, а во соработка со надлежниот центар за

¹⁸ АНЕКС 18 – Сместување во мал групен дом

социјална работа се остварува процесот на социјална интеграција и пружање на помош за оспособување на корисникот за самостоен живот по напуштање на домот.

3.5 Градинки

Општината е надлежна за згрижување и воспитание на деца од предучилишна возраст. Детската градинка запишува и прима деца врз основа на пријави преку целата година. Ако во детската градинка од ставот (1) на овој член има пријавено поголем број на деца отколку што има слободни места, за приемот решава комисија за прием на деца.

Децата со лесни и умерени пречки во развојот можат да бидат сместени во градинка. За да се направи ова во занималните и санитарните треба да се овозможи поставување опрема и помошни средства за нивно непречено движење во зависност од видот на попреченоста.

Групата во која е составена од деца со пречки во развојот треба да има 5-8 деца.

Детето со пречки во развојот може да се вклучи и во било која друга група во градинката (доколку станува збор за со лесни пречки во менталниот развој или телесна попреченост). Во таков случај бројот на децата во групите се намалува за две деца.

Родителот треба при приемот на детето во градинката да приложи потврда од матичниот лекар за здравствената состојба на детето, односно наод и мислење од соодветна стручна институција за дете со пречки во менталниот развој или телесна попреченост.

Органот на управување на детска градинка мора да посвети внимание и да ги следи состојбите по однос на приемот на децата со пречки во развојот.

3.6 Одмор и рекреација

За децата со пречки во развојот може да се организира одмор и рекреација според посебни програми. Општината е надлежна за овозможување одмор и рекреација на децата со пречки во развојот.

4. РАБОТНИ ОДНОСИ

4.1 Бенефиции за родителите на деца со пречки во развојот во работниот однос

Доколку двајцата родители се вработени, или пак си самохран родител, имаш право на скратено работно време за неа на твоео дете со посебни потреби.

Скратеното работно време се смета како полно работно време.

Како родите кој работи со скратено работно време заради неа на дете со пречки во развојот не може да добиеш отказ освен за потешки прекршувања на на работниот ред и дисциплина или работните обврски за кои се дава отказ без отказан рок. Законски дозволеният отказ може да се оствари после добиено мислење од синдикатот чиј член е работникот или надлежен инспектор на труд (доколку работникот не е член на синдикат).

Правото за надомест на плата се остварува во Центарот за социјална работа со поднесување барање до Центарот кој се наоѓа најблиску до местото до кое живееш. Надоместот изнесува 4800 денари усогласена со порастот на животните трошоци од претходната година.

Придонесите и другите обврски ќе се пресметуваат и наплатуваат согласно со Законот за пензиското и инвалидското осигурување. Социјалните придонеси ќе се пресметуваат и плаќаат согласно со Законот за придонеси од задолжително социјално осигурување.

Доколку живеш сам со детето со посебни потреби, не може да ти се наложи прекувремена работа или работа ноќе доколку претходно писмено не се согласиш.

4.2 Пензии

Детето има право на семејна пензија. За да добие семејна пензија треба да се поведе постапка пред Фондот за пензиско и инвалидско осигурување кој се

наоѓа во местото на последното осигурување.

5. ЦАРИНА

За набавка на лекови, специјална опрема и технички помагала што ги користат непосредно за живот и работа децата со попреченост, како и за резервни делови за користење на таквата опрема и помагала, освен патнички автомобили, доколку ги донесат или добијат од странство заради лична употреба, не се плаќаат увозни давачки. За да може да се оствари ова право треба да се поднесе писмено барање со изјава дека опремата е наменета за лична употреба на детето со попреченост.

За сите овие предмети се плаќа данок со повластена даночна стапка од 5%.